

Skildring inifrån ett mentalsjukhus på 60-talet

Susanna Kaysen. **Stulna år**. 179 sidor. Stockholm: Forum, 1996. Pris ca 190 kr. ISBN 91-37-10809-3.

Recensent: leg läkare Helena Silfverhielm, Socialstyrelsen, Stockholm.

Författarinnan, nu medelålders, tillbringade några av sina ungdomsår på mentalsjukhus i USA. Tiden var 60-tal, Vietnamkriget pågick, liksom Flower power-rörelsen. Den unga Susanna brottas med identitetsproblem av existentiell art och har svårt att anpassa sig till de krav omgivningen ställer.

Hon tas in på mentalsjukhus 1967 efter en läkarundersökning på endast 20 minuter. Diagnosen blev borderline-personlighetsstörning. Två år senare skrivs hon ut. »Som tur var mottag jag ett frieri och de släppte ut mig från sjukhuset. År 1968 insåg alla värdet av ett giftermålsanbud.» Detta är nog en av de få meningar i boken som inte har aktualitet idag. I övrigt skulle denna skildring av livet innanför murarna kunna ha utspelat sig 1996. Även om de flesta mentalsjukhusplatser är nerlagda så bedrivs viss del av den slutna psykiatriska vården fortfarande under alltför institutionsliknande former.

Fråntagen sin värdighet

Författarinnan beskriver väl hur hon blev avklädd sin mänskliga värdighet och får gå in i den värld av icke individanpassade regler och rutiner som den psykiatriska vården erbjuder. Särskilt illustrativ är beskrivningen av hierarkin och organisationen vid promenad med personal och frigång; ett sinnrikt utarbetat system värdigt en militärstrateg.

Hur vistelsen passiviserar och objektiviserar patienterna skildras också övertygande. Efter en tid har de helt glömt bort tidigare inlärda färdigheter som att fylla i postblanketter och dylikt. Allt tas om hand av institutionen. Efter en tids vistelse vågar man inte lita på sin egen förmåga.

Skildringen av hennes tid som patient är många gånger dråplig, och detta distanserade sätt att idag se tillbaka på »de

NYA BÖCKER

förlorade åren» döljer kanske väl mycket den sorg och smärta som borde lyfts fram i texten för att göra den mer verklig och biografisk. Nu blir den snarast en hågkomst, som ger intryck av att de tunga delarna fått ett minnets silverfärgade skimmer över sig.

Läsvärd för lekmän och professionella

Boken är ändå läsvärd. Texten är lättillgänglig och flyhänt, och den kan läsas med behållning av såväl professionella som »amatörer». En stilla undran efter avslutad läsning är om patienten blivit kvar på sjukhuset om inte »prinsen på sin vita springare» kommit.

Vi vet för lite idag vad som blev vändpunkten för patienterna, vad som får dem att tillfriskna. Det är inte alla gånger enbart den medicinska behandlingen utan förmodligen en kombination av flera faktorer av såväl medicinsk som psykologisk och social natur, vilket denna skildring är ett tydligt exempel på. •

Bra bild av hur Ansvarsnämnden arbetar

Göran Ringblom. **Fälld av Ansvarsnämnden?** 368 sidor. Stockholm: Publicisthuset, 1996. Pris ca 430 kr. ISBN 91-630-3946-X.

Recensent: professor Sven-Erik Bergentz, kirurgiska kliniken, Universitetssjukhuset MAS, Malmö.

Detta är inte den första bok som ges ut om Hälso-

och sjukvårdens ansvars- nämnds (HSANs) verksamhet men utan tvekan den mest omfattande. Författaren, som är pol mag har valt ut flera hundra, mestadels fällande, ansvarsnämndsdomar från de senaste 20 åren och presenterar dem in extenso. Han har lagt ned ett betydande arbete på att systematisera dem och samla dem i ett drygt 20-tal olika typer av fel och försummelse, vilket gör boken värdefull som uppslagsverk.

Han redogör också för Ansvarsnämndens sammansättning, hur den arbetar, konsekvenserna av en disciplinär bestraffning, hur ett eventuellt överklagande går till och vilka resultat det brukar ge. Dessutom redovisas de lagstiftningsförändringar som trädde i kraft 1994 och som innebar att Tillsynslagen ersattes av Åliggandelagen och Disciplinpåföljds-lagen. Boken är refererande snarare än analyserande. Någon kritik av HSANs verksamhet ger sig författaren sålunda inte in på, inte heller görs några försök att bedöma den disciplinära bestraffningens eventuella värde för sjukvården.

Mediko-legala problem dominerar

Den intressantaste delen av boken är kanske inte den som redovisar sådana anmälningsärenden som föranletts av rent medicinska felbedömningar och misstag. Denna typ av ärenden har presenterats med större sakkunskap i andra sammanhang, bl a regelbundet i Läkartidningen. Med Ringbloms bakgrund är det inte överraskande att mediko-legala problem, tex rörande recept-, remiss- och intygsskrivning, sekretessfrågor etc, har fått en framskjutande plats i boken. Detta är också ett område där läkare ofta är mindre väl bevandrade. Man blir förvånad över att se hur lätt det är att ådra sig en disciplinär bestraffning inom dessa områden för fel som kan upplevas som ganska formella, och knappast medför skador eller problem för patienten.

Här ett exempel: En läkare bestraffades för att ha skrivit ett intyg som hade denna formulering: »Härmed intygas att A är sjukskriven av mig under tiden . . . Att enligt min mening äger han laga förfall för uttavar för domstolsförhandlingar

t o m . . . » Tingsrätten anmälde kollegan till Socialstyrelsen. HSANs bestraffning motiverades av att intyget måste »innehålla mer än enbart uppgift om att patienten var sjukskriven». Dessutom påpekades att det »ej är läkaren utan domstolen som har att avgöra om laga förfall föreligger». – Man kan tycka att intyget är väl torftigt och knappast kunde ligga till grund för ett ställningstagande av tingsrätten. Det är ändå svårt att förstå varför det skulle föranleda disciplinär bestraffning. Det fanns ju inte ett osant ord i intyget! För övrigt finns liknande exempel på att läkaren angett diagnosen och därför bestraffats för brott mot tryktnadsplikten. Det kanske var det kollegan var rädd för?

Påpekar bristande konsekvens hos HSAN

I andra fall visar HSAN en anmärkningsvärd inkonsekvens i sina bedömningar. Här är ett exempel: En läkare kontaktades år 1986 av en patient som ville HIV-testas och få intyg att han inte hade aids om provet utföll negativt, i annat fall ville han förbli anonym. Då han återkom för att få besked om resultatet, som var negativt, frågade läkaren vad han skulle ha intyget till. Patienten ville inte svara utan angav att det var hans privatsak. Han fick då bara en kopia av testresultatet, vilket han inte var nöjd med. En HSAN-anmälan resulterade i att läkaren tilldelades en disciplinär bestraffning för att han vägrat »utfärda intyg om vård».

Ändamålet med intyget »saknar betydelse» enligt HSAN. Men läkaren hade tydligen läst »Socialstyrelsens föreskrifter för hälso- och sjukvårdspersonalen om avfattande av intyg m m» av den 10 mars 1981. Dessa föreskrifter gäller »intyg och liknande handlingar oavsett hur de betecknas». Där fastslås kategoriskt att »intyg utfärdaren skall först ta reda på ändamålet med intyget». Menade Socialstyrelsen verkligen att intyg måste utfärdas oberoende av om patienten svarar på frågan eller inte? Det menade tydligen inte HSAN år 1992. Då bestraffades nämligen en kollega för att han skrivit ut ett intyg men »inte tagit reda på syftet med intyget»!

Fullständigt recept kan ge varning

Även receptskrivning inrymmer oanade faror för disciplinär bestraffning. Få läkare

torde ha undgått att skriva ett ofullständigt recept, kanske ofast genom att inte ange styrkan på läkemedlet då det finns mer än en att välja på. I regel brukar det resultera i ett telefonsamtal från receptarien med en försvyt förfrågan om hur det skall vara. Har man otur lämnar emellertid receptarien på eget bevåg ut läkemedel av fel styrka utan kontakt med läkaren. Det kan resultera i en varning, inte bara för receptarien utan även för läkaren (därför att receptet var »ofullständigt»).

Värdefull uppslagsbok

Boken lämpar sig knappast för sträckläsning, därtill är den alltför massiv. Den är emellertid en värdefull uppslagsbok och ger en bra bild av hur Ansvarsnämnden arbetar. Den kan rekommenderas inte bara till den som blivit »fälld av Ansvarsnämnden» (alldeles särskilt om han avser att överklaga) utan till alla som är intresserade av hur verksamheten fungerar. •

Knappt godkänt om cytokiner

Barhat B Aggarwal, Raj K Puri, eds. **Human cytokines: their role in disease and therapy**. 736 sidor. Oxford: Blackwell Science Ltd, 1995, Pris £ 95. ISBN 0-86542-352-0.

Recensent: docent Olle Söder, institutionen för kvinnors och barns hälsa, barnendokrinologiska laboratoriet, Karolinska sjukhuset, Stockholm.

Cytokiner är hormonlika substanser som verkar som mediatorer inom det immuno-inflammatoriska och hemopoietiska systemen. De första cytokinerna definierades i slutet av 1970-talet, och sedan dess har utvecklingen varit explosionsartad. Från att ha varit oprecisa lösliga faktorer utsöndrade till cellkulturmediet i leukocytodlingar, intressanta för en liten grupp immunologer har cytokiner nu blivit en del av vardagsmedicinen inom flertalet stora kliniska områden, exempelvis hematologi, infektionssjukdomar, onkologi, reumatologi, och medicinsk och kirurgisk intensivvård.

Idag är fler än 80 olika cytokiner molekylärt definierade och nya tillkommer alltjämt. Bioteknikframställda cytoki-

ner, naturliga och modifierade cytokinhämmare och nya farmakologiska substanser med modulerande effekt på cytokiner är under utprövning vid olika sjukdomstillstånd, och flera nypupptäckta cytokiner står i tur för sådana prövningar.

Över 100 författare

Att ge sig på uppgiften att publicera en bok i ett så expansivt ämne som detta kan tyckas övermäktigt och riskfyllt, eftersom en sådan bok till stor del kan vara omodern redan då den levereras från tryckeriet. Bharat Aggarwal och Raj Puri är två amerikanska cytokinpionjärer som dock försökt sig på att sammanställa en dylik bok. Resultatet har blivit en 736 sidors volym uppdelad i sju delavsnitt och totalt 45 kapitel, skrivna av sammantaget fler än 100 inbjudna författare, av vilka flertalet är från USA.

De sju delavsnitten täcker in områden som basal cytokinfysiologi, cytokiner vid immunreglering, infektionssjukdomar, cancer och vissa organsjukdomar samt möjligheterna att reglera cytokiner farmakologiskt och med genterapi.

Några illustrativa kapitelrubriker som också visar bokens innehållsmässiga spännvidd är »Role of cytokines in hematopoiesis», »Role of cytokines in autoimmune diseases», »Role of cytokines in regulation of bone remodeling and osteoporosis», »Role of cytokines in aging», »Role of cytokines in the pathogenesis of HIV infection», »Role of cytokines in cancer therapy», »Role of cytokines in lung-related diseases» och »Role of cytokines in cancer therapy», »Role of cytokines in lung-related diseases» och »Gene deletion models to understand cytokine functions».

Oredigerat

Syftet var gott, men hur blev resultatet? Tyvärr måste jag säga att denna upplaga har sådana brister att det sammanlagda betyget knappast är godkänt. Det största problemet är att boken är kvalitetsmässigt ojämn och oredigerad. Jag saknar således en tydlig disposition i bokens uppläggning. Det förefaller som om redaktörernas arbete inskränkt sig till att bjuda in författare inom de fält man velat täcka. Artiklarna har sedan sammanförts till olika

delavsnitt utan hänsyn till att vissa kapitel överlappar mellan delavsnitten.

Man kan också fråga sig hur urvalet av författare gått till, då vissa kapitel känns något perifera eller är kvalitetsmässigt undermåliga, medan vissa områden helt saknas. Exempel på sådana som saknas är cytokiners roll i manliga reproduktionsorgan, befruktning och placenta, medan cytokiner i ovariet beskrivs utmärkt av författare från E Adashis forskningsgrupp.

Då cytokinfältet kännetecknas av förvirring i nomenklatur och indelning tycker jag också att man kunde ha kostat på utrymme att låta den formella internationella nomenklaturgrupp som tillsatts av det internationella immunologiska forskarsamhället göra en uppdatering av sitt arbete med benämning och katalogisering av hittills kända cytokiner. De två redaktörerna gör själva ett personligt färgat försök till detta i det inledande kapitlet som, trots att jag själv finner det intresseväckande och innovativt, knappast bidrar till konsensus i frågan.

Vissa kapitel höjer kvaliteten

I rättvisans namn vill jag framhålla att vissa av bokens kapitel är utmärkta uppdaterade översikter med referenslistor omfattande flera hundra originalarbeten. Till exempel kan den som är specialintresserad av cytokiner och endotelcellsfunktion (kapitel med 362 referenser), överkänslighetsreaktioner (233 referenser) och reumatoid artrit (269 referenser) finna bra sammanfattningar i boken. De norska kollegerna Anders Waage och Trond Sand, som är pionjärer inom sitt område, har också bidragit med ett utmärkt kapitel om cytokiner vid meningit.

Jag tror att nästa upplaga av denna bok skulle kunna förbättras väsentligt genom en mycket hårdare redigering inom och mellan delavsnitten. Det bästa sättet att genomföra detta är att utse redaktörer för varje delavsnitt och sedan låta huvudredaktörerna svara för en stram, övergripande editering.

Inget prioriterat inköp

Kan boken rekommenderas som prioriterat inköp till klinikbiblioteket eller den egna

fackbokhyllan? Nej, jag tror inte att den bidrar till det vardagliga kliniska beslutsfattandet hos allmänläkaren, internmedicinaren eller kirurgen. För specialisten på universitetsnivå inom discipliner som klinisk immunologi, onkologi, infektionssjukdomar, reumatologi och endokrinologi och för den som är specialintresserad av cytokiner har boken värde som uppslagsverk och referenssammanställning. Men jag skulle helst vänta på en ny bättre redigerad upplaga, som jag verkligen hoppas kommer. •

Bokanmälningar i Läkartidningen – syfte och urval

Syftet med Läkartidningens bokanmälningar är att läsarna skall få ett välgrundat omdöme om ny litteratur som intresserar en medicinskt kunnig läsekrets. Böcker som är av intresse för många läkare eller som är pionjärvärk på områden i snabb förnyelse prioriteras.

Bokspalterna är inte rätt plats för personlig polemik mot bokförfattarens åsikter – debattinlägg om böcker placeras på debattplats.

För att avgöra om en bok är värd att skaffa eller läsa behöver läsarna besked om t ex

- vetenskaplig kvalitet, aktualitet och praktisk användbarhet i svensk miljö (i arbetet på klinik eller vårdcentral, som uppslagsverk, för grund-, vidare- och efterutbildning);
- hur väl boken uppfyller målgruppens behov, även pedagogiskt;
- bokens värde i förhållande till andra i Sverige spridda (eller helt nya) arbeten i samma ämne.

Läkartidningens redaktion väljer böcker för anmälan samt recenserar, men vi välkomnar förslag om utländska böcker som bör anmälas därför att de är av stort intresse för vår breda läsekrets.

Skriv inte anmälan spontant utan att du fått klarsignal från bokredaktionen. Risken för dubbelarbete är annars stor.